

a colberti szarkantilista gazdaságpolitikát és a versailles-i kastélyt, mint remekművet. Nagyon hosszú dolgozatok készültek ebben a témában, 20-25 oldalakat adtak be általában, egy 83 oldalas dolgozat is íródott, szerzője „szakdolgozatnak” nevezte el. Tartalomjegyzéket is mellékel, mely tizenkét fejezet címét tartalmazta. Néhány fejezetcím:

- A Napkirály gyermekkora
- A Napkirály koronázásától uralkodásáig
- A Napkirály öröksége avagy Marain hagyatéka
- A Napkirály országának gazdasága, ipara, kereskedelme
- A Napkirály szerelmei és alkonya stb.

Az angol forradalmat feldolgozó óráimon számíthattam A puritanizmus az angol forradalom korában című dolgozat írójára, a hosszú, részletes Cromwell Olivér-életrajzokra, vagy a *Naseby*-, *Maston*-, *Moor*-, *Preston*-csatákat elemző tanítványaim közreműködésére.

A Nagy Péter és Oroszország című témát feldolgozók cirill betűkkel sorolták fel a felhasznált bibliográfiát. A téma órai feldolgozásakor az I. Péter trónrakerülése és háborúi, a Nagy Péter reformjai és fogadtatásuk Oroszországban és az I. Péter reformjai a Nyugat tükrében témájú dolgozatok szerzőire támaszkodtam. Egyik tanulóm dolgozatának mellékleteit írásvetítő fóliára másolva mutatta be az órán, így Az 1710-ben megjelent I. Péter által jóváhagyott új ábécé első oldalát és egy térképet a XVII-XVIII. századi Oroszországról.

Az ötödik osztály végén két tanév anyagából 20 tételt kidolgozva tesznek záróvizsgát a tanulók. A záróvizsga eredményességét szolgálják a házi dolgozatok is, így pl. a negyedik évben írottak:

A magyar állam kiépítése: Szent István király

A feudális rend és tulajdon megszilárdulása. A XI. századi rendszerváltás (I. László, Könyves Kálmán)

Az István-kori berendezkedés felbomlása (Aranybulla)

IV. Béla és a tatárjárás

A középkori kultúra – segítik a témák részletesebb kifejtését. Az ötödik évben írt házi dolgozatok ismeretében szép feleletek várhatók A Napkirály Franciaországa, Az angol forradalom és következménye Angliában, illetve Oroszország – az új nagyhatalom Európa és Ázsia között című tételek kifejtésekor.

Ezen a záróvizsgán szintén rákérdeztek, de csak az ötödik évfolyam második félévében írt házi dolgozatokra.

Összegezve az eddigieket: a gyerekek lelkesen, határidőre készítették el dolgozataikat. Többen élvezték a kutatómunkát, s a viszonylagos szabadságot a téma kifejtése kapcsán. Az önként készített rajzokkal, képberagasztásokkal, térképrajzokkal, fejezetcímek kiemelésével vagy a szép írással igyekeztek a színvonalas tartalom mellé igényes formát is adni.

A megírás, a jó érdemjegyek, a tanórai szereplések a tanultak elmélyítése, bevésése és a jó vizsgaeredmények mind olyan eredményt és élményt jelentenek a tanulóim számára, amelyeket az elkövetkezendő tanévekben is szorgalmazni kell.

SZOKODY SÁNDORNÉ

Vélemények, adatok, meglátások

Kevés annyi vitát kiváltó esemény zajlott az elmúlt hónapokban Magyarországon, mint Magyarország egykori kormányzója, *Horthy Miklós* kenderesi újratemetése. Az ízléstelen politikai megnyilvánulások közepette szinte üdítően hatottak a tisztességes szakmai megközelítések, az objektivitást szem előtt tartó cikkek, könyvek, dokumentumfilmek.

A nyomtatásban közreadott munkák közül figyelemre méltó a budapesti Balassi Kiadó gondozásában megjelentetett kis kötet – *Horthy Miklós*-dokumentumok tükrében –, amely a brit Központi Levéltár (Public Record Office) iratanyagában fellelhető, 1945-

1946-ban keletkezett Horthy Miklóssal kapcsolatos dokumentumokat foglalja magában. A kötetet „közzétevőként” jegyző *H. Haraszi Éva* szerkesztésében és fordításában közölt dokumentumok egyrészt azt tükrözik, hogy milyen volt a brit illetékesek ismerete Magyarországról, illetve annak államfőjéről, Horthy Miklósról, másrészt azt teszik szemléletessé, hogy miként is vélekedett Horthy Miklós 1945-1946-ban saját lehetőségeiről, esetleges politikai szerepléséről, múltbéli cselekedeteiről.

Ha röviden kellene arról szólni, hogy valóban milyen is volt a britek ismerete Horthy Miklósról, akkor nyugodtan állíthatnám: felületes. Horthy Miklós esetében pedig azt kellene írnom: naív elképzelései voltak saját helyzetéről.

Horthy Miklós levelei, memorandumai, feljegyzései azt sugallják, hogy szerzőjük önmagát még mindig politikai tényezőnek tartotta, aki ha partner nem is, de tárgyalófél, szószóló lehet még a győztesek szemében. Szószólót is írtam, mert az tagadhatatlan, hogy Horthy Miklós szinte valamennyi írásában Magyarország, a nemzet érdekében emel szót. Nemzetéért aggódó, felelősséget érző politikus megnyilvánulásai ezek. Szinte valamennyi általa készített feljegyzés, memorandum a brit politikai élet jeles személyiségeinek a meggyőzését szeretné elérni, ismételten megfogalmazva az „igényt”: a győzteseknek nem szabad ismételten elkövetni azokat a hibákat, amelyeket 1919-1921-ben elkövettek.

Érdekes ugyanakkor az is, hogy Horthy Miklós a majdani békeszerződés kapcsán milyen elképzeléseket fogalmaz meg. Így például fontosnak tartja a magyarországi németek kitelepítését, a szomszédos országokkal való lakosságcserét. Meglátása szerint többek között ezekben a kérdésekben is célszerű lenne meghallgatni az ő véleményét.

Leveleit, feljegyzéseit – legyen a címzett akár *Winston Churchill*, vagy a brit uralkodó, *VI. György király* – a brit külügyminisztérium illetékesei nem továbbították. Maguk készítettek véleményt, ezek alapján és esetenként arról tájékoztatták feletteseiket.

Eme „nagyvonalú” tudomásulvétel mellett ugyanakkor figyelemre méltó a brit álláspont a volt magyar államfő háborús bűnösségével kapcsolatban. Jugoszláviának történő esetleges kiadatásával nem értenének egyet. Nem látják meggyőzőnek a jugoszláv érvelést, nem tartják valószínűnek egy esetleges per esetében a korrekt bírósági eljárást. (Csak zárójelben jegyzendő meg, hogy a nemzetközi felelősségrevonással sem voltak megelégedve, és úgy látták, hogy az Egyesült Nemzetek Háborús Bűnök Bizottságáról sem mondható el „...hogy Őfelsége kormánya elégedett a bizottság munkájával. Ez ugyanis aligha az igazság!”)

A brit „aggodalmakat” egyébként a későbbiek során alátámasztani látszanak azok a Jugoszláviában lefolyt perek, melyekben pl. magyar tábornokokat, tiszteket ítélték el. A jugoszláv részről ezek inkább megtorló jogszolgáltatásnak, mint igazságszolgáltatásnak tekinthetőek. Egyébként Horthy Miklós esetében a római katolikus egyház feje is szót emelt, de nem kívánta bíróság elé állítását a Szovjetunió sem, és a magyar kormány illetékes is úgy vélekedett, hogy a volt kormányzó még 1946-ban is rokonszenvet élvez a lakosság jelentős részétől.

A kiadó a közreadott – nem túl nagyszámú – dokumentumok alapján az olvasóra bízta Horthy Miklós személyének megítélését. Ez azonban kissé bátor tettnek látszik. A közölt írások ugyanis legjobb esetben is csak az 1944-1946 közötti Horthy-képhez, annak felvázolásához adhatnak segítséget. Az akkor 77-78 éves egykori tengerésztiszt, későbbi politikus több mint harminc esztendő katonai pályafutásának, közel negyedszázados államfői működésének megítéléséhez kevésnek bizonyulnak. Csak remélhetjük, hogy egyre nagyobb számban kerülnek elő olyan fontos dokumentumok, amelyek lehetővé teszik egy alapos és reális Horthy-életrajz elkészítését. Már csak azért is fontos lenne ez, mert a XX. századi magyar politikusportrék közül csak alig néhány készült el.

Amikor a Balassi Kiadó által közreadott kötet hasznosságáról szólok, nem feledkezhetek meg arról sem, hogy hiányérzetemet is megfogalmaztam. Sajnálatosnak tartom, hogy a munka bevezető tanulmány nélkül jelent meg. (Mint hallottam, különböző oldalról érkező „nyomás” miatt kellett attól eltekinteni.) Dokumentumok kötetben történő közlése esetén szinte elengedhetetlen az eligazító tanulmány közreadása. Hasonló a helyzet a szakszerű jegyzeteléssel. A brit külügyi tisztviselők és Horthy Miklós is tucatnyi esetben tévedett, emlékezett rosszul – nevek, időpontok, események -. A történésznek ezekre rámutatni, azokat jegyzetekben kiigazítani kötelessége. Kár, hogy ez elmaradt! Így pl. a *Teleki-féle „búcsúlevél”* kitétele – „hullarablók lettünk” – úgy jelenik meg, mint Horthy *Hitler-*

hez írott levelének szövege. De számos hasonló példát lehetne még említeni. Feltételezhető, hogy a közreadót és a kiadót a szorító idő – jelenjen meg a kötet a temetésig/temetésre – és a különböző irányokból érkező nyomás készítethette arra, hogy a szakmai igényesség rovására „kössön kompromisszumot”. Kár érte! Mert egy értékes munka ezúttal is hiányosságokkal kerül az olvasó kezébe, aki pedig talán szívesen venné, ha a névmutatóban minden keresztnevet megtalálna és pl. *Malinovszkij* marsall születési és halálozási adatait sem kellene lexikonokban megkeresnie, annak közlésére a szerkesztő is vállalkozhatott volna!

(Horthy Miklós-dokumentumok tükrében. Bp. 1993. Balassi Kiadó)

Lehetett volna másként?

Bizonyára furcsa, ha a történész teszi fel a címben megfogalmazott kérdést, de szinte elkerülhetetlen, ha olyan dokumentumok jutnak a kezébe, mint amilyenek Romsics Ignác és a gödöllői Typovent kiadó jóvoltából immáron valamennyiünk számára hozzáférhetővé váltak. Ilyenkor ő sem tud ellenállni a „csábításnak”, megfogalmazódik benne a kérdés: „mi lett volna ha...”? De miről is van szó?

Az Észak-Amerikai Egyesült Államok elnöke – *Franklin D. Roosevelt* – 1941. decembe 28-án a Külügyminisztérium kebelén belül életrehívott egy különleges bizottságot – Advisory Committee on Post-War Foreign Policy (Háború Utáni Külpolitikai Tanácsadó Bizottság) –, amelynek alapvető feladata a háború utáni amerikai „békeprogram” kidolgozása lett.

Ez a bizottság – tagjai külpolitikai szakértők, jogászok, történészek, földrajztudósok, külpolitikai újságírók stb. – 1943 nyaráig, illetve más formában egészen 1945-ig, a második világháború befejezéséig működött.

A bizottság létrehozása, illetve a különböző albizottságok működése arra enged következtetni, hogy az amerikai politikai vezetés tanult az első világháború tapasztalataiból, és úgy vélte, nem fordulhat elő még egyszer, hogy alig felkészülten kerüljön szembe a világ megoldandó problémáival, ebben a formában az európai területi és politikai rendezéssel.

Ismeretes, hogy az első világháborút lezáró „béketárgyalásokon” az amerikaiak meglehetősen tájékozatlanoknak és határozatlanoknak tűntek. A Párizs környéki „nagy művet” – így a trianoni békediktátumot – el sem ismerték, az általuk életrehívni javasolt Nemzetek Szövetsége munkájába be sem kapcsolódtak. Valószínűleg úgy vélték, nem fordulhat elő ismét, hogy a világ egyik vezető nagyhatalma ne érvényesíthesse befolyását, ne legyen döntő szava fontos kérdésekben.

A rendszeresen és sokat üléselő bizottság, illetve albizottságai magyar szempontból két rendkívül fontos témával foglalkoztak: nevezetesen egy esetleges kelet-európai, közép-európai államszövetség megteremtésének a lehetőségével – úgy látszik, *Kossuth Lajos* elképzelése, illetve a szétvert Osztrák-Magyar Monarchia után maradt „űr” mindig is aktuális kérdésként merül fel ebben a térségben –, illetve Magyarország majdani határainak kérdésével. Utóbbi napjainkig fájó pont nemzetünk történelmében!

Ha végigtekintünk az 1918 utáni „határrendezéseken”, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy Magyarországgal szemben mindig azokat az érveket hangoztatták és fogadták el a döntéshozók, amelyek a velünk szemben álló fél érdekeinek jobban megfeleltek. Így fordulhatott elő, hogy váltogatta egymást az etnikai, a történelmi, földrajzi, a gazdasági és a politikai érvelés. A lényeg általában azonos volt: ott az ne a magyarok számára legyen kedvező.

Az amerikai külpolitika felismerte, hogy a háború utáni Európában, de Európa ezen térségében egyértelműen a területi kérdések állnak majd a „viták” középpontjában. A kérdés csak az volt, hogy milyen formában történjék a rendezés, érvényesíthetőek-e a ma-